

TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE BAĞLAÇLARIN VARLIĞI ÜZERİNE

Canan TAŞBEY*

Öz: Türk dilinde, üzerinde çalışmalar yapılan birçok dil bilgisi konusu mevcuttur. Bu çalışmalar incelendiğinde dil bilgisi araştırmacıları arasında bazı fikir ayrılıkları bulunduğu görülmektedir. Araştırmacıların farklı bakış açılarına sahip olmalarından kaynaklanan bu fikir ayrılıkları, Türk dili gramerinde birtakım karışıklıklara sebep olarak bazı konuların öğrenimini ve öğretimini zorlaştırmaktadır. Sözcük türleri tasniflerinde bulunan bağlaçlar ve edatlar da bu karışıklık içerisinde yer almaktadır. Sözcük türlerini sınıflarken bazı dil bilimcilerin bağlaçları edatların içinde bir alt başlık olarak değerlendirmeleri, bağlaç terimi ve kapsamıyla ilgili görüş farklılıklarının bulunması gibi nedenler bu çalışmanın temelini oluşturmaktadır. Bunun yanında bağlaçların Türk dilinde nasıl kullanım alanı bulduğu ve öncesinde bağlaç yerine hangi yapıların işlek olarak kullanıldığına da değinilmektedir. Çalışmada, adı geçen kelime çeşitlerinin birbirleriyle olan ilişkileri incelenerek bağlaçların Türk dilindeki varlığına ve sözcük türleri tasnifindeki yerine açıklık getirilmesi hedeflenmektedir. Çalışmanın sonlarına doğru Türk edebiyatının önemli eserlerinden alınan örneklerle de bağlaçların cümle içerisindeki kullanımlarına yer verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: bağlaç, edat, bağlama edatı, Türkiye Türkçesi, bağlaçların varlığı.

ON THE EXISTENCE OF THE CONJUNCTIONS OF TURKISH IN TURKEY

Abstract: There are many grammar studies in Turkish languages that are studied. When these studies are analyzed, it is observed that there are some differences of opinion among grammar researchers. These differences of opinion arising from the fact that the researchers have different perspectives make the learning and teaching of some subjects difficult by causing some confusion in the Turkish language grammar. Conjunctions and prepositions in the dictionary classifications are included in this confusion. While classifying the Word types, reasons such as some linguists evaluating conjunctions as a subtitle in prepositions, the existence of disagreement about the term of conjunction and its scope are the basis of this study. In addition, the formation of the conjunctions in the Turkish language is discussed and the structures that are used instead of the conjunctions are also mentioned beforehand. Also in this study, by examining the relationship between the mentioned Word types, it is aimed to clarify the existence of conjunctions in the Turkish language and its place in the classification of Word types. Towards the of the study, examples of the important works of Turkish literature and the uses of the conjunction in the sentence are included.

Key Words: conjunction, postposition, linking postposition, Turkey Turkish, existence of conjunctions.

ORCID ID : 0000-0003-4985-3971

DOI : 10.31126-akrajournal.760030

Geliş tarihi : 29 Haziran 2020 / Kabul tarihi: 16 Temmuz 2020

*Kocaeli Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi.

1. Giriş

Dil, insanlar arasındaki ilişkileri düzenleyen ve sürekli gelişme gösteren hayati bir kültür varlığıdır. Geçmişle bugün arasında köprü görevi üstlenerek toplumun tarihine ışık tutar. Bu çerçeveden bakıldığında zorunlu bir iletişim aracı olarak kabul görülen dil, işleyiş tarzı ve özellikleri açısından birçok araştırmacı için merak uyandıran bir konu olmuştur. Aynı zamanda insanların hayat tarzı değişip yaşam koşulları geliştikçe de dilde yeni vasıtalar ortaya çıkmıştır. Toplumla anlaşmayı sağlayan; el-kol işaretleri, jest ve mimikler, trafik lambaları vb. semboller de dil kavramı içine dâhil edilir. Bu demektir ki iletişim yazılı, sözlü ve görüntülü olmak üzere birçok alternatif taşımaktadır. Bunlar arasında en gelişmiş olanı ise tartışmasız insanları öteki varlıklardan ayıracak bir üstünlük kazandıran konuşma dilidir.

Konuşma dili belli bir mantık ve sistemle çalışmaktadır. Dildeki bu sistem bir bütün olarak “cümle” içerisinde bulunmaktadır. “Cümle; bir fikri, bir düşüncüyü, bir hareketi, bir duyguyu, bir olayı tam olarak bir hüküm hâlinde ifade eden kelime veya kelime grubudur.” (Ergin, 1993: 398). Cümleyi meydana getiren kelimeler ise dili oluşturan en önemli birimlerdir ve her kelimenin söz dizimi içinde güçlü bir rolü vardır. Duygu ve düşüncelerin, hâl ve vaziyetlerin anlatımında tek bir cümlenin yeterli olmaması durumunda, cümlelerin oluşturduğu dil birliklerine başvurulmaktadır. Bu birlikler, durumun tam anlamıyla dile getirilmesi için bir araya getirilen cümlelerin, çeşitli anlam ilişkisi kurarak birbirlerine bağlanmalarıyla meydana gelmektedir (Karahan, 2013: 85).

Bağlaç; birbirleriyle anlam veya şekil ilişkisi kurarak kelime, kelime grupları, cümleler hatta paragraflar arasında bağlantıyı sağlayan kelime unsurlarıdır. Edatlar ise tek başlarına bir anlam ifade etmeyen, cümle içinde diğer sözcüklerle birlikte kullanıldıklarında bir anlam kazanan ve ancak bu durumda cümle ögesi olabilen, cümlenin anlam ve anlatım gücünü genişletip zenginleştiren yardımcı sözcük türleridir. Bağlaçların dilde kullanılması anlama esneklik kazandırır, cümlede akıcılığı sağlar ve dile anlatım zenginliği katar. Karmaşık duygu ve düşüncelerin daha rahat aktarılmasına imkân vererek iletinin karşı tarafa geçişinde ve anlamlandırılmasında önemli bir rol oynar.

Türk dilinin gramerinde, temel kelimeler ve yardımcı kelimeler başlığı altında ayrılan kelime grupları bulunur. İsim, sıfat, zarf, zamir, eylem türündeki kelimeler temel kelimeler başlığı içinde; bağlaç, edat gibi kelime ve kelime grupları ise yardımcı kelimeler başlığı içinde sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflandırmanın en açık nedeni ise tek başına bir anlam ifade etme, söz dizimi içinde görev alabilme, cümle içerisinde tek başına herhangi bir soruya cevap verme gibi maddelere verilen cevap farklılıklarıdır. Temel kelimeler bu maddelerin hepsini karşılayabiliyorken yardımcı kelimelerin sadece anlam ilgisi kurarak cümleye bağlandığı bilinmektedir.

Bu çalışmada öncelikle yukarıda değinilen Türkiye Türkçesindeki sözcük türleri tasniflerine yer verilmiş sonrasında dilin gelişim süreci içerisinde ortaya çıkan yardımcı kelimelerden bağlaçlar ve edatlar ele alınmıştır. Dil bilimcilerin görüşleri doğrultusunda iki terim arasındaki ilişki gözetilerek farklar ortaya konmuştur. Türkiye Türkçesinde bağlaçların varlığının önemine ve sözcük türleri tasnifindeki yerine açıklık getirilmeye çalışılmıştır.

2. Araştırma

2.1. Sözcük Türleri Tasnifi

Dilleri meydana getiren, sözcüklerdir. Sözcükler, insanlar arasında anlaşma ve uyum sağlamak için gereken ürünlerdir (Atabay vd., 1983: 16). Mantıksal anlamda sözcük, kavramların ses eşliğinde karşılık bulmasıdır. Sözcüklerin bir araya gelmesi ise oluşturduğu dilin yapısı ile ilişkilidir. Sözcük türlerinin birbirinden ayrılması ve adlandırılması için sözcüklerin cümle içinde birbirleriyle olan ilişkileri incelenmelidir (Delice, 2012: 3-6).

Osmanlı Devleti'nde medrese dili Arapçadır. Bu nedenle 1839-1908 yılları arasında yapılan dil bilgisi çalışmalarının Arapça gramer kuralları esas alınarak hazırlandığı bilinmektedir. Tanzimat'tan sonra yazılan dil bilgisi çalışmalarında ise Türkçenin yapı ve özelliklerinin daha çok Arapça ve Fransızcanın gramer kuralları çerçevesinde değerlendirildiği görülmektedir. Bu durum Türkiye Türkçesi gramerinde karışıklık meydana getirerek dil bilimciler arasında görüş ayrılıklarına sebep olmaktadır.

Türk dili gramerindeki karışıklıklardan birisi de sözcük türlerinin tasnifi konusudur. Günümüze kadar sözcük türleri ile ilgili dil bilimciler tarafından pek çok tasnif çalışması yapılarak çeşitli görüşler ortaya atılmıştır. Dil bilgisinde geçmişten günümüze kadar sözcükler anlam ve görev özellikleri dikkate alınarak türlere ayrılmıştır. Önce Aristo, ad, eylem gibi türleri dile getirmiş, bunların düşünme sırasında bağlantıyı sağlayan diğer öğelerin tersine, tek başına anlamlı öğeler olduğunu belirtmiştir. Dil bilgisi kitapları vasıtasıyla ad, sıfat, belirteç, adıl, ilgeç, bağlaç, ünlem, eylem gibi sözcük türleri zamanla dilimize yerleşerek kesinlik kazanmıştır.

Korkmaz (2017), *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)* adlı eserinde kelimeleri; ad soylu olanlar (isim, sıfat, zamir, zarf), fiiller ve fiil soylu olanlar, görevli kelimeler (edatlar, bağlaçlar), görevli ve anlamlı kelimeler (ünlemler) şeklinde dört sınıfa ayırarak incelemektedir.

Ergin (1993), *Türk Dil Bilgisi* adlı eserinde sözcükleri, asıl kelimeler (isim, fiil) ve yardımcı kelimeler (edat) olmak üzere iki gruba ayırmaktadır. *Türk Dili* (1995) adlı eserinde ise mana ve vazife yönünden kelimeleri sınıflandırarak isimler, fiiller, edatlar başlıklarını kullanmaktadır.

Ediskun (1998), *Türk Dilbilgisi* adlı eserinde kelimelerin anlam açısından birtakım bölümlere ve sınıflara ayrıldığını ve bu bölümlerin her birine kelime çeşidi dendiğini belirtmektedir. Bu kelime çeşitlerini “isim, sıfat, zamir, fiil, zarf, edat, bağlaç, ünlem” olarak sıralamaktadır.

Gencan (2001), *Dilbilgisi* adlı eserinde sözcükleri “ad, sıfat, adıl, eylem, belirteç, ilgeç, bağlaç, ünlem” olmak üzere sekize ayırarak incelemektedir.

Hengirmen (1998), *Türkçe Dilbilgisi* adlı eserinde kelimeleri sekiz bölümde ele almakta, “ad, sıfat, belirteç, ilgeç, bağlaç, ünlem, eylem” olarak isimlendirmektedir.

Banguoğlu (1940), *Ana Hatları ile Türk Grameri* adlı eserinde kelimeleri mana bakımından; “isim, sıfat, zamir, zarf, edat, rabit, nida, fiil” şeklinde sınıflamakta ve bağlaçları rabit başlığı altında incelemektedir.

Banguoğlu (2000), bir diğer eseri olan *Türkçenin Grameri*'nde ise kelimeleri söz içindeki işleyişlerine göre “ad, sıfat, zamir, zarf, takı, bağlam, ünlem, fiil” olarak sınıflamakta ve şu cümleleri aktarmaktadır:

“... Ancak işleyişte ayrılan bu söz bölükleri hepsi aynı genişlikte ve eş değerde değildirler. Birtakımı esas kavramlara karşılık olurlar ve özerkli kelime (mot autonome) adını alırlar (ad, sıfat, zamir, zarf, fiil). Birtakımı da yardımcı kavramlara karşılık olurlar ve ancak sözün unsurları arasında ilişkiler kurmaya yararlar (takı, bağlam, ünlem). Bunlara da Katma Kelimeler (mot accessoire) deriz. Bunlara Kelimecik adı da verilir.” (Banguoğlu, 2000: 123).

Yukarıda yapılan tasniflerden de anlaşılacağı üzere sözcük türleri için birbirini aynı tasnifler yapılmamış olsa da dil bilim araştırmacılarının benzer bir sınıflandırma benimsediğini söylemek mümkündür.

2.2. Bağlaçların Tanımı ve Adlandırılışı

Bağlaçlar; sözlü ya da yazılı anlatımlarda yapı ve anlam bütünlüğünü sağlamaya yardımcı olan, verilmek istenen iletinin oluşturulmasında üzerine önemli görevler düşen dil unsurları olarak kullanılmaktadır.

Sözlüklere bakıldığında bağlaçlar için:

Türkçe Sözlük'te, “Eş görevli kelimeleri veya önermeleri birbirine bağlayan kelime türü, rabit.” (TDK, 1998: 196). *Gramer Terimleri Sözlüğü*'nde, “Birden çok kelimeyi kelime grubunu veya cümleyi birbirine bağlayarak aralarında çeşitli yönlerden ilgiler kuran görevli kelimeler.” (Korkmaz, 2003: 32). *Örnekleriyle Türkçe Sözlük*'te, “Kelime ve cümleleri birbirine bağlamaya yarayan edatlar.” (MEB, 1995: 223). *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*'nde, “Tek başına anlamı olmayan, ancak eş görevli kelimeleri, kelime öbeklerini veya cümleleri birbirine bağlamaya yarayan kelime türü.” (Topaloğlu, 1989: 34). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*'nde, “Bir tümcede işlev açısından iki sözcük, iki sözcük öbeğini ya da hem aynı türden hem de ayrı işlevli iki tümceyi birbirine

bağlayan biçimbirim, bağlam.” (Vardar, 2002: 31) tanımlarının yer aldığı görülmektedir.

Dil bilgisi kitaplarında ise:

“Cümleleri veya cümle içinde kelimeleri ve kelime gruplarını ya mana bakımından yahut şekil itibariyle birbirine bağlayan sözlerdir.” (Hacıeminoğlu, 1992: 112).

“Kelimeleri, kelime gruplarını ve cümleleri şekil veya mana bakımından birbirine bağlayan onlar arasında bir irtibat kuran edatlardır.” (Ergin, 1993: 332).

“Bunlar aynı, sözde yer alan birden fazla kelime veya kelime grubu arasında değişik yönlü ilişkiler kurmaya; iki cümleyi birbirine bağlamaya yarayan gramer unsurlarıdır.” (Güneş, 1999: 238).

“Kelimelerden küçük dil birliklerini, kelimeleri, kelime gruplarını ve cümleleri şekil veya mana bakımından birbirine bağlayan, onlar arasında irtibat kuran edatlara bağlama edatları denir.” (Gülensoy, 2000: 426).

“Sözcükler ve cümleler arasındaki her türlü ilgi ve bağları işaretlemek için kullanılan dil araçları.” (Emre, 1945: 19).

“Söz içindeki kelimeleri, kelime gruplarını ve cümleleri bağlamaya yarayan kelimelere rabit adını veririz.” (Banguoğlu, 1940: 41). “Söz içinde iki kelimeyi aynı değerde iki cümle unsurunu iki yargıyı ve bazen de iki paragrafı bağlamaya yarayan kelimelere bağlam (conjonction) adını veriyoruz.” (Banguoğlu, 2000: 390).

“Anlamca ilgili cümleleri, tümceleri ya da görevdeş öğeleri bağlamaya yarayan sözcüklere bağlaç denir.” (Gencan, 2001: 482).

“Cümleler, belirtme grupları ve kelimeler arasında irtibat kurmağa yarayan lâfızlara bağlaç denir.” (Bilgegil, 1984: 227).

“Başlı başına anlamları olmayan, fakat cümleleri ya da eş-görevli kelimeleri ya da kelime öbeklerini hem biçimce hem de anlamca birbirine bağlayan kelimelerdir.” (Ediskun, 1998, s. 302).

“Eş görevli sözcükleri, sözcük öbeklerini ve cümleleri birbirine bağlayan sözcüklere bağlaç denir.” (Hengirmen, 1998: 175).

“Görevdeş öğeleri, anlamca ilgili tümceleri birbirine bağlayan sözcüklere bağlaç denir.” (Bilgin, 2002: 310).

“Türkçede çok geniş bir yer tutan bağlaçlar; kelimeleri, kelime gruplarını, cümleleri ve kimi zaman da paragrafları şekil ve anlam bakımından birbirine bağlayan ve yükledikleri işlevleri ile bağlandıkları sözler arasında türlü anlam ilişkileri kuran gramer öğeleridir.” (Korkmaz, 2017: 923).

“Aynı görevdeki anlam yönüyle birbiriyle ilgili sözcükleri, sözcük gruplarını ve cümleleri birbirine bağlayan sözcükler.” (Koç-Doğan, 2004: 318).

“Eş görevli ya da birbiri ile ilgili sözcükleri, sözcük öbeklerini, özellikle tümceleri bağlamaya yarayan, bunlar arasında anlam ve kimi zaman biçim bakımından bağlantı sağlayan bölgeler.” (Atabay vd., 1983:145).

“Eşdeğer ve eş görevli ses ile ses, sözcük ile sözcük veya sözcük öbeği, sözcük öbeği ile sözcük öbeği veya sözcüğü, cümle ögesi ile cümle ögesini ve cümle ile cümle yahut cümle cümleleri birbirine bağlamaya yarayan sözcüklerdir.” (Delice, 2012: 143-165) şeklinde tanımlar karşımıza çıkmaktadır.

Bu tanımlardan yola çıkarak bağlaçların özellikleri şu şekilde sıralanmaktadır:

- Bağlaçlar; kelimeleri, kelime gruplarını ve cümleleri hem şekil, hem de anlam bakımından birbirine bağlama işlevi görür.
- Bağlaçlar, eş görevli kelime ve cümleleri birbirine bağlar.
- Bağlaçlar, tek başlarına bir anlam ifade etmezler.
- Bağlaçlar, paragrafları da birbirine bağlama özelliği taşır.
- Bağlanan cümleler, anlam bakımından birbiriyle ilgilidir.

Deny (1941), bağlaçları bağımsız bir sözcük türü olarak değil, edat başlığı altında ele almaktadır.

Karaağaç (2012), bağlaçları edatlar içerisinde bağlama edatları başlığı altında incelemektedir.

Bağlaçlarla ilgili yapılan diğer çalışmalara bakıldığında:

- Berkil (2003), *Türkmen Türkçesindeki Edatlarla Türkiye Türkçesindeki Edatların Karşılaştırmalı Analizi* adlı yüksek lisans tezinde bağlama edatları,
- Akın (2004), *Türkiye Türkçesinde Bağlaçlar* adlı yüksek lisans çalışmasında bağlaç,
- Üstünova (2006), “*Ama*”nın İşlevleri adlı çalışmasında bağlaç,
- Karaşin (2008), *Bağlaç Görevinde Kullanılan Ya'nın Anlamsal İşlevleri* adlı çalışmasında bağlaç,
- Yavuz (2010), *Türkiye Türkçesi Ağzlarında Bağlaçlar* adlı doktora tezinde bağlaç,
- Berber (2017), *Türkiye Türkçesindeki Edatlar ile Kazak Türkçesindeki Edatların Karşılaştırılması* adlı yüksek lisans çalışmasında bağlama edatları teriminin kullanıldığı tespit edilmektedir.

Yukarıdaki çalışmalar neticesinde dil bilimcilerin bağlaçları edatlar içinde değerlendirenler ve bağımsız bir tür olarak ele alanlar olarak ikiye ayrıldığı ortaya konmuştur. Bu durumun bağlaç terimi için farklı adlandırmalara da neden olduğu görülmüştür. Söz konusu eserler incelendiğinde bu adlandırmaları şu şekilde derlemek mümkündür:

Emre, 1945; Bilgegil, 1984; Ediskun, 1998; Hengirmen, 1998; Gencan 2001; Bilgin, 2002; Yavuz, 2010; Korkmaz, 2017; “Bağlaç”; Deny, 1941; Hacıeminoğlu, 1992; Ergin, 1993; Güneş, 1999; Gülensoy, 2000; Koç ve Doğan, 2004; Delice, 2012; Karaağaç, 2012 “Bağlama edatı”; Banguoğlu, 1940; “Rabit” ve bir başka eserinde Banguoğlu, 2000 “Bağlam”.

İncelenen çalışmalarda dilbilimcilerin bağlaçlar için birbirine yakın tanımlamalara yer verdikleri ancak bağlaçların adlandırılması ve yerinin belirlenmesi konularında fikir ayrılığına düştükleri görülmektedir. Dil bilimciler arasındaki bu fikir ayrılığının nedeni ise Türk dili gramerinde bağlaçların edatların bir alt kolu olarak mı yoksa edattan bağımsız bir kelime türü olarak mı değerlendirilmesi gerektiği konusunda net bir karara varılamamış olunmasından kaynaklanmaktadır.

2.3. Edatın Tanımı ve Adlandırılışı

Türkçede kullanım alanına sahip olan edatlar, “köken olarak isim veya fiil türünden sözlerin anlamlarını donuklaştırıp (asemantikleşme ile) bir gramer işlevi kazanmaları (gramatikleşme)” neticesinde ortaya çıkmıştır (Öner, 2011: 49).

Gramer kitaplarının genelinde edat sözünün bugüne kadar bazen ek anlamında, bazen de isim ve fiil dışında kalan bütün gramer unsularını karşılayacak şekilde kullanıldığı görülmüştür. Bununla birlikte Fransızcada kullanılan “postposition” terimi Türkçedeki edat için kabul görmüş; fakat bunun Fransızcada sadece son çekim edatları için kullanıldığı, çoğu zaman gözden kaçırılmıştır. Bu ve bunun gibi nedenlerden ötürü edat sözünün tam olarak neye karşılık geldiği, uzun bir müddet belirlenememiştir. Bu zaman dilimi içinde dil bilgisi alanında çalışmalar yapan dil bilimciler edat için hem farklı adlandırmalar kullanmış hem de farklı tanımlamalar yapmışlardır.

Sözlüklere bakıldığında edatlar için:

Türkçe Sözlük'te, “ Bir kelimededen sonra gelerek o kelime ile diğer öğeler arasında ilgi kuran kelime, ilgeç.” (TDK, 1998: 670). *Gramer Terimleri Sözlüğü*'nde, “Yalnız basına bir anlam taşımayan; ancak, isim ve isim soylu kelimelerden sonra gelerek sonuna geldiği kelimeyle cümledeki başka kelimeler arasında anlam ilişkisi kuran, gramer görevli müstakil kelime.” (Korkmaz 2003: 51). *Örnekleriyle Türkçe Sözlük*'te “Tek başına bir mana ifade etmeyip cümle içerisinde isimlere ve fiillere bağlanarak bir mana kazanan kelime çeşidi.” (MEB, 1995: 778). *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*'nde, “Genellikle tek basına anlamı olmayan ve çekime girmeyen, cümle içinde öbür kelime ve kelime öbekleri arasında çeşitli ilişkiler kurmaya yarayan kelime.” (Topaloğlu, 1989: 33). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*'nde “Çeşitli dillerde, önünde yer aldığı ya da ardından geldiği birimle başka bir birim ya da tümcenin geri

kalan bölümü arasında ilgi kurmaya yarayan, anlamı, aynı bağlamdaki öbür birimlerle belirginleşen işlevsel biçimbirim.” (Vardar, 2002: 120) tanımları yer almaktadır.

Dil bilgisi kitaplarında ise:

“Tek başlarına manaları olmayıp, ancak cümledeki diğer kelime ve kelime grupları arasında çeşitli münasebetler kurmağa yarayan âlet sözler, vasıtalar.” (Hacıeminoğlu, 1992: V).

“Edatlar, başlı başlarına anlamları olmayan, ancak anlamlı kelimelere, takımlara, kelime öbeklerine ulandıkları ya da bir cümleye girdikleri zaman çeşitli anlam ilgileri kuran ve böylece kendi anlamları sezilen kelimelerdir.” (Ediskun, 1998: 284).

“Sözcükler, kavramlar arasında anlam ilgisi kurmaya yarayan ve ancak bu görevleri için kullanılan sözcüklere ilgeç denir.” (Gencan, 2001: 359).

“Edatlar, yalnız başlarına anlamları olmayan, ad ve ad soylu kelime ve kelime gruplarından sonra gelerek anlam bakımından bunlarla sıkı sıkıya bağlı bulunan, gramer bakımından onlara hâkim olan ve eklendikleri kelimeler ile cümlenin öteki kelimeleri arasında çeşitli anlam ilişkileri kuran görevli sözcüktür.” (Korkmaz, 2017: 895).

“Edatlar manaları olmayan, sadece gramer vazifeleri bulunan kelimelerdir. Tek başlarına manaları yoktur. Hiçbir nesne veya hareketi karşılamazlar. Fakat manalı kelimelerle birlikte kullanılarak onları desteklemek suretiyle bir gramer vazifesi görürler. Onun için manalı kelimeler olan isimlerin ve fiillerin yanında edatlara da vazifeli kelimeler denilmektedir.” (Ergin, 1993: 329).

“İsimlerden sonra gelip onların söz içinde başka unsurlarla ilişkilerini kuran kelimeler.” (Banguoğlu, 2000: 385).

“Anlamlarının eksikliği yüzünden tek başlarına bir hükme hedef olmayan veya haklarında hüküm verilemeyen, esasen nefislerdeki mahsur alam da, takip ettikleri isim soylu kelimelerden sonra meydana çıkabilen sözlere edat denir.” (Bilgegil, 1984: 220).

“Dilde bağımsız olarak var olamayan, yani kendi başlarına kullanılamayan edatlar, söz, söz öbeği ve cümle gibi dil birimleriyle kullanılabilen ve onlara değişik anlam renkleri katan veya onları çekime sokan sözlük veya söz dizimi birimleridir.” (Karaağaç, 2012: 432).

“Addan sonra yer alan, adla doğrudan ya da belli durum ardılları aracılığıyla birlik oluşturan görevsel öncüllere ilgeç denir.... İlgeç, birlik oluşturan bir birimdir. Tek basına tümce ögesi olamaz.” (Adalı, 2004: 40).

“Edatlar birlikte kullanıldıkları sözcüklerin, sözcük gruplarının ve tümce-lerin kullanılmasına ve anlatım yeteneklerine yardım eden, onlar arasında çeşitli anlam ilgileri kuran sözcüklerdir. Edatlar bir bakıma yardımcı sözcüklerdir.” (Eker, 2010: 359).

“İsim ile fiil, isim ile fülimsi, isim ile isim ve isim ile cümle arasında benzerlik, vasıta, beraberlik, sebep, zaman, açıklama, neticelendirme gibi anlam ilgileri kuran; eşdeğer biçimbirimler ve cümleler arasında bağlama görevi yürüten; bağlı olduğu isme seslenme bildiren; cümleye duygusal anlam katarak onu çeşitli açılardan pekiştirmekle görevli olan dil bilgisel anlamlı sözcükler.” (Delice, 2012: 125-137).

“Anlam ve görevleri daha çok tümce içinde, birlikte bulunduğu sözlerle beliren, sözcükler arasında ilgi kurmaya yarayan öğelere ilgeç denir.” (Atabay vd., 1983: 132).

“Tek başlarına anlamları olmayıp daha çok isimlerden sonra gelerek onlarla diğer kelimeler arasında ilgi kuran görevli kelimelerdir. Bu ilgi genel olarak zarf veya sıfat ilgisidir.” (Tiken, 2004: 1) şeklinde tanımlar mevcuttur.

Yukarıdaki tanımlardan hareketle edatlar hakkında çıkarılan ortak görüşler şu şekildedir:

- Tek başlarına bir anlam ifade etmezler.
- Yanlarına gelen sözcükler ile anlam ve görevlerini ortaya çıkarırlar.
- Edatlar cümlede kelime veya kelime birlikleri arasında ilişki kurarlar.
- Edatlar gramer görevli kelimelerdir. Cümledeki görevlerine göre anlam kazanırlar.
- Edatlar cümlede tek başlarına bir öge özelliği taşımazlar, birlikte kullanıldığı kelime ile cümlenin ögesi olurlar.
- Edatlar kendilerinden önce gelen kelimenin belirli bir hâl ekiyle kullanılmasını talep ederler.
- Edatların cümledeki yeri bellidir, mutlaka isimden sonra gelerek kullanılırlar.
- Edatlar görevleri bakımından hâl eklerine benzerler.

Yapılan çalışmalara bakıldığında dilbilimcilerin edat terimi için farklı adlandırmalar kullandığı görülmektedir. Eserlerinde edat için Ergin, 1993; “*son çekim edatı*”; Hacıeminoğlu, 1992; İbrahim Delice ve Karaağaç, 2012; “*çekim edatı*”; Korkmaz, 2017; Ediskun, 1998; Bilgegil, 1984; “*edat*”; Banguoğlu, 2000; “*taki*”; Atabay, Kutluk & Özel, 1983; Gencan, 2001; Adalı, 2004; “*ilgeç*” ve Deny “*ilgiç*” terimini kullanmayı tercih etmiştir.

Görüldüğü gibi edatlar için hem adlandırma hem de tanımlama konusunda farklı görüşler ortaya atılmıştır. Araştırmacıların bu farklı tanım ve görüşlerinden hareketle edat için: “tek başına bir anlam ifade etmeyip sadece cümle içerisinde ilgi kurduğu kelime ile yan yana gelerek anlam kazanan, yine cümle içerisinde sözcükler ya da sözcük grupları arasında anlam ilgisi oluşturan, mutlaka isimlerden sonra kullanılan yardımcı sözler.” tanımını en kapsamlı tanım olacaktır.

2.4. Bağlaç ile Edat Arasındaki İlişki

Türkçenin grameri üzerine yapılan çalışmaların çoğunda bağlaçların, bir alt başlık açılarak edatlar içinde değerlendirildiği görülmektedir. Hatta bu başlık altına ünlemler de dahil edilmektedir. Bu kavramların yapım ve çekim ekleri almamaları gibi benzer özellikleri olsa da aralarındaki farklılığı ortaya koyan özellikler çok daha fazladır. Ayrıca zarf veya sıfatların da çekime girmemesi ya da tek başına kullanılmıyor olmaları onlara edat başlığı içinde değerlendirme zorunluluğu katmıyorsa (Baydar, 2016: 127-151) bağlaç ve ünlemlerin de bireysel olarak ele alınması gerekmektedir. Burada önemli olan bu kelimelerin şekil özelliklerinden ziyade anlamca birbirinden bağımsız olması durumudur.

Türkçede, kelimeleri birbirine bağlayan bağlaçların tek kelimededen oluştuğunu ve bunların kelime grubu veya cümle şeklinde olmadıklarını söyleyenler, bağlacı ayrı bir kelime türü olarak değil edatların içinde değerlendirmişlerdir. Cümleleri birbirine bağlayan ve aralarında bir anlam ilgisi kuran yapıların ise yalnızca tek kelime hâlinde olmadıklarını, bunların kelime grubu ve cümle hâlinde de olabildiklerini söyleyenler ise bağlaçları edatların dışında değerlendirmiştir. Bağlama görevi gören kelimeleri bağlaç olarak adlandıranlar, tanımlarında “cümle üyelerini ve cümleleri birbirine bağlayan” ifadesini kullanarak kelimeleri bağlayanlarla cümleleri bağlayanları birbirinden ayırmadıklarını göstermişlerdir. Şöyle ki, bağlaç ile edat arasındaki en önemli farkın, bağlama görevi özelliğini taşıyıp taşıyamamaları olduğu da söylenmiştir (Atabay vd., 1983: 132-146). Buna göre bağlaç, daha çok cümleyi birbirine bağlamakla görevli olup; edat, yalnızca kelimeler arasında anlam ilişkisi sağlamakta ve yana getirildiği kelimeyle edat grubu oluşturmakta; ama bağlama görevini üstlenmemektedir.

Aksan’a (2009) göre edatlar, “Batı dillerinde genel olarak iki ayrı sözcüğü, aralarında ilgi kurarak birleştiren sözcük.” olarak ifade edilmektedir. Bu sözcük Latince “*praepositio*” ve “*postpositio*” gibi terimlerle karşılanmıştır. Türk dilbilimcilerinin yanılığa düşmelerinin nedeni de buradan kaynaklanmaktadır. Latinceye göre edat ve bağlaç aynı sözcük türü olarak görülürken Türk dilinin özelliklerine bakıldığında “ilgeç kavramı içine ‘*postpositio*’ sayılan, sözcükten sonra gelen öğeleri alabiliriz.” (Aksan, 2009: 96).

Deny (1941) de bir çalışmasında Fransızcada edatların “*préposition*” ve “*postposition*” olmak üzere iki şekilde varlık gösterdiğini Türkçede ise edatların “*postposition*”a karşılık gelecek biçimde sadece kelimelerin sonunda yer aldığından bahsetmektedir (Deny, 1941: 531).

Korkmaz (2017), edatlar ve bağlaçlar arasında kullanılış yerleri ve işlevleri bakımından farklılıklar bulunduğunu yalnızca şekil bakımından benzerlik teş-

kil ettiğini belirtmektedir. Bu nedenle bağlaçların edatlar içinde değerlendirilmesinin doğru olmadığı görüşünü benimsemektedir. Zaman zaman cümle içinde kullanılan edatlar, zaman zarfları, zarf-fiiller vb. türlerin bağlaç olarak kullanılabilirdiklerini fakat, bağlaçların bir başka kelime grubuna geçemediklerini ifade ederek iki kelime türü arasındaki işlev farklılığına dayanarak bağlaçların edat olmadığını dile getirmektedir (Korkmaz, 2017: 925).

Korkmaz (2017), tek başına bir anlam taşımama ve çekime girememe özelliklerinden dolayı edatlar ve bağlaçları görevli kelimeler sınıfında ele almaktadır.

“Bu iki kelime sınıfını oluşturan öğeler de kökenleri bakımından aslında birer ad ya da fiil (zarf-fiil) şekline dayanmaktadır. Ancak Türkçenin esnek gramer yapısı ve dilin ifade bakımından yeni gramer birimlerine duyması, ad ve fiil kökenli bazı sözleri birer kalıplaşma ve donma evresinden geçirecek yeni bir şekillenme ile edat ve bağlaç durumuna getirmiştir. Böylece bu şekiller, ad ve fiil iken taşıdıkları özel anlamları kaybederek yalnız başlarına anlamları olmayan “görevli” kelimelere dönüşmüşlerdir.” (Korkmaz, 2017: 894).

Atabay vd. (1983), bağlaçların öteki sözcük türleri yerine kullanılışıyla pek karşılaşılma olmamasını, bağlaçların kullanımının daha çok tümceleri birbirine bağlamak olduğu için bağlama görevi taşıması olarak görmektedirler. Çalışmada bağlaçların belirli sözcüklerle kullanılma zorunluluğu olmadığını, bağlaçların her türlü sözcük ve tümceyi birbirine bağlayabildiğini ayrıca bazı ad ya da sıfat tamlamalarının arasında da yer alabildiğini; ilgeçlerinse kimi zaman tümcede bağlama görevini üstlenerek bağlaç gibi kullanılabilirdiğini söyleyerek iki kelime türü arasındaki farkları öne sürmüşlerdir. Bunlarla birlikte bağlaçların edat olarak değerlendirilemeyeceğini de ifade etmişlerdir (Atabay vd., 1983: 146-147).

Türkçeye yabancı kaynaklardan tercüme yoluyla Arapça ve Farsça kelimelerin girmiş olduğu inkâr edilemez. Fakat bu kelime türünün Türkçeye yabancı dillerden geçmiş olduğunu söylemek de tek başına uygun olmaz. Bağlam (bağlaç) zarf fiillerden doğmuş bir kelime türüdür ve birtakım özellikleriyle de edatlardan ayrılır (Banguoğlu, 2000: 394).

Bağlaç cümle içerisinde aynı suale cevap niteliği taşıyan türdeş öğeler ve basit cümleler arasında kullanılarak birleşik cümleyi meydana getirmektedir. Edat ise kelime ve cümlelerin anlamına kuvvet kazandırarak cümleye belirli bir anlam inceliği katmaktadır (Mehmedoğlu, 2006: 142).

Görüldüğü üzere edat ve bağlaç arasında bazı şekil benzerlikleri bulunsa da bunların işlevleri ve kullanım yerleri bakımından aralarında farklılıklar mevcuttur. Edatlar eklendikleri kelimelerle beraber genellikle zarf görevini oluştururken bağlaçlarda böyle bir durum söz konusu değildir. Bağlaçların cümledeki

kullanım yeri edatlara göre daha özgürdür, kelimelerin, kelime gruplarının ve cümlelerin başında da yer alarak iki birimi bağlama görevini üstlenebilirler. Buna karşılık edatların ise mutlaka kelimelerin veya kelime gruplarının sonunda kullanılması beklenir. Bağlaçlar eşit görevli dil birliklerini birbirine bağlarken edatlar ayrı görevdeki dil birlikleri arasında ilişki kurarlar. Bağlaçlar ile edatlar arasında yapı bakımından da farklılıklar bulunur. Edatlar, tamlama ve diğer kelimelerle edat grubu oluşturabilirler fakat bağlaçlarda bu mümkün değildir (Akın, 2004: 236).

Edatlar cümleden çıkarıldığında cümlelenin yapısında göze çarpan bir bozukluk oluşur. Bağlaçlar ise var olan anlam ilgilerine dayanarak bir bağ kurduklarından dolayı cümleden çıkarıldığında yapı olarak bir bozukluktan ziyade cümleye anlamsal bir daraltma yaşatır. Bir örnekle ifade edecek olursak, “Senin gibisi yarışmadı.” cümlesinde ‘gibisi’ edatı cümleden çıkarıldığında cümledeki yapısal bozulma çok net iken “Ekmek de aldım.” cümlesindeki ‘de’ bağlacı cümleden çıkarıldığında yapısal bir bozukluk teşkil etmez ancak anlaşılması güç bir anlam eksikliği meydana getirir. Nitekim Yavuz’un (2010) da, bağlaçları görevlerine göre anlamsal açıdan 28 başlık altında incelediği görülür. (Açıklama, benzerlik, birliktelik, ekleme, genelleme...). Anlaşılacağı üzere bağlaçların cümleye kattığı anlam yelpazesi oldukça geniştir.

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere bağlaçlar ile edatlar arasında bazı benzerliklerin bulunmasına karşılık farklılıklar daha fazla yer tutmaktadır. Bu nedenden dolayı bu iki kelime türünün birbirinden bağımsız ayrı başlıklar altında incelenmesi daha doğru olacaktır.

2.5. Türk Dilinde Bağlaçların Yeri

Türkçede bağlaçların yeri hakkında dil bilgisi kitaplarında farklı görüşler bulunmaktadır. Bu görüşler genel itibarıyla Türkçenin bağlacı kendi bünyesinde geçmişten beri bulundurduğu ve yabancı dillerden Türkçeye sonraki zamanlarda geçmiş olduğu şeklinde iki görüş etrafında dönmektedir.

Uygur ve Karahanlı dönemlerinden bugüne kadar Türkçeye yabancı dillerden geçerek Türkçe kelime, kelime grubu ve cümleleri bağlama görevi taşıyan ve bu dilde yeni anlamlar kazanan birçok cümle bağlayıcısı girmiştir (Ergin, 1993; Korkmaz, 1968; Hacıeminoğlu, 1992) ve hâlâ bu dillerden Türkçeye girmeye devam eden kelimeler bulunmaktadır. Türk dilinde yaşanan bu gelişme, Arapça ve Farsçanın Türk diline etkisinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak bu durum yabancı kelimelerin Türkiye Türkçesinde oluşumu ve varlığı adına tek sebep olarak gösterilmemektedir. Bunun nedeni ise Türkiye Türkçesindeki cümleleri birbirine bağlama görevinde kullanılan bağlaçların büyük bir çoğunluğunun Türkçe kökenli veya Türkçeleşmiş kelimelerden meydana geliyor olmasıdır.

Hacıeminoğlu (1992), Türk dilindeki bağlaçların varlık sebebini sadece yabancı dillerin etkisine bağlamaz. Bağlaç görevindeki bazı yapıların Eski Türkçedeki varlığından şu sözlerle bahseder:

“Bilindiği gibi eski Türkçede bağlama edatı yoktur. Gerçi daha çok tekit vazifesi gören ok/ök, ma/me, tağı, erki vb. ile cümle açıcısı olan ıaltı, ıalı, ulatı ulayı, ançula, ançulayı gibi sözleri bağlama edatı olarak kabul etmek mümkündür. Ancak Türkçe cümlenin bünyesine sonradan girmiş çok çeşitli bağlama edatları ile mukayese edildiği zaman bu yukarıdakilerin bağlama vazifelerinin zayıf olduğu anlaşılır.” (Hacıeminoğlu, 1992: 112).

Ergin (1993), “Türkçede aslında bağlama edatı yoktu. Bağlama edatları Türkçede sonradan ve yabancı dillerin tesiri ile ortaya çıkmıştır. Onun için Türkçede kullanılan bağlama edatlarının büyük bir kısmı yabancı asıllıdır” diyerek Türkçede kullanılan bağlaçların bu dilin temel yapısında var olmadığını belirtmektedir. Türkçede bağlaç olarak kullanılan bazı kelimelerin ise zamanla edatlaşması sonucunda meydana geldiğini ifade etmektedir (Ergin, 1993: 332).

Türkçe, zaman içinde yazar, şair ve bilim adamlarının elinde işlenerek ifade imkânını gittikçe arttırmıştır. Böylece, yeni yeni kalıplaşmış ifadeler ortaya çıkmış ve bunların bir kısmına bağlama görevi de yüklenmiştir. Türk dilinin bağlama edatları yönünden zengin bir dil olduğunu söyleyen Hacıeminoğlu (1992: 112-113) Kutadgu Bilig’den günümüze dek Türkçede kullanılan diğer edatlarda sayı ve tür bakımından bir azalma meydana gelirken bağlama edatlarının zenginleşmesini, Türk dilinin gelişmiş ve işlenmiş olmasının bir sonucu olarak görmektedir.

Deny (1941), bağlaçların görev ve anlam yönüyle Türkçede kullanımına gerek duyulmadığını şu sözlerle ifade eder:

“1) Türkçede bağlamayı zaruri hâle getiren durumlarda Türkçe bu iki haddi çoğu zaman sade bir yandaşlık ile bağlamayı yeter görür. Örnek; ana baba, karı koca, dört beş... gibi. 2) Türkçede fiilden yapılan isimcil siygaların aldığı gelişme nakıs cümleler teşkiline yol açmıştır ki bunlar uyruk cümlelerin yerini tutmuş olarak bağlaçların kullanılmasına artık lüzum bırakmamıştır.” (Deny, 1941: 636).

Bununla beraber Türkçede bağlaçların varlığını İslam etkisine dayandırarak “Türk dili bunları müstakil edatlar olarak değil de uymaca enclitiqueler olarak yani bir nevi vurgulanmayan lahikalar suffixesnon accentues diye saymak meylindedir.” ifadesiyle Türk diline giren bağlaçların nitelik değiştirdiğine dikkat çeker (Deny, 1941: 636).

Gencan (2001), Türkçede bulunan bağlaçların niceliğinin diğer sözcük türlerine kıyasla daha az olduğunu belirtmektedir. Türklerin uzun cümle yapıları yerine kısa anlatımı tercih etmesinin ve cümle içinde kullanılan fiilimsi gelişiminin, bağlaca duyulan ihtiyacı engellediğini dile getirmektedir (Gencan, 2001: 482).

Korkmaz (2017), her dilin bağlaca ihtiyacı olduğunu belirterek “Türkçede aslında bağlaç yoktur” yargısının yanlışlığına dikkat çeker. Türkçede bağlaç görevinin nasıl karşılık bulduğunun üzerinde durulması gerektiğini dile getirir ve çalışmasında şu ifadelerle yer verir:

“Türkçede bağlaç oluşturan özel ekler yerine, eş değerli kelime ve kelime gruplarının yan yana sıralanması veya virgül ve noktalı virgüllerle birbirine bağlanması; yer yer bu görev için şart ekinin, bazı edatların, çoklukla kalıplaşmış veya kalıplaşmamış zarf-fiil eklerinin veya diğer bazı kelimelerin kullanılmış olması, Türkçenin yapı ve anlatım özelliklerinden kaynaklanan ve dilin bağlaç ihtiyacını hangi yollarla karşılandığını ortaya koyan göstergelerdir.” (Korkmaz, 2017: 924).

Banguoğlu (2000), dilimize birçok bağlamın tercümeler yoluyla Arapça ve Farsçadan girmiş olduğunu fakat bunların bize yabancı olmadığını söylemektedir. Hatta “Türkçede bağlamaların aslında zarf-fiillerden gelmiş bulunmasının delili ve sonucu olan bir cihet de bunlardan birtakımının sona yapışık (enclitique) olmalarıdır” diyerek Türkçede bağlaçların doğuşunu zarf-fiillere yüklemektedir. Türk dillerinin ifade kısalığını tercih etmelerini ve Türkçede zarf-fiilli cümleler kurma gelişimini de Türkçede bağlaç varlığının gecikme sebebi olarak ortaya koymaktadır (Banguoğlu, 2000: 394).

Huber (2008), Türkçede bağlaç olmadığını, bağlayıcı olduğunu söyleyerek bugün kullanılmakta olan Türkçedeki bağlaçların çoğunun Arapça, Farsça gibi yabancı dillerden Türk diline geçtiğini dile getirmektedir. Sözcük türü olmadan cümlelerin birbiriyle bağlanmasına olanak veren dilsel yapıları “bağlayıcı” olarak adlandırdığını aşağıdaki cümleleriyle desteklemektedir:

“Özellikle bilimsel dil olarak kullanılan dillerde, düşünceler arasında mantıksal bağıntıları dile yansıtacak dilsel biçimlere çok ihtiyaç duyulur. Bu nedenle yapısında bağlaç sözcük türü yoksa da Türkçe bilim dili olarak kullanılmaya başladığından beri bu nedenle, böylece, buna karşılık, gene de gibi değişik bağlayıcılar türetilmiştir.” (Huber, 2008: 222-223).

Dilbilimcilerin çoğu Türkçede bağlacın bulunmadığı görüşünde birleşmektedir. (Deny 1941; Ergin, 1993; Hacıeminoğlu, 1992; Korkmaz, 1968). Türkçe kelime, kelime grupları ve cümleler arasında anlam ilişkisi kurarak bağlama görevini yerine getiren, bağlaç yerine kullanılacak birçok yapıyı bünyesinde bulundurmaktadır. Bu görüşü aşağıdaki ifadelerle desteklemek mümkündür:

- Batı dillerinde bir bağlaç ile birbirine bağlanan kelimeler, Türkçede bağlaç olmadan, yalın bir şekilde bağlanabilmektedir: “ana baba, karı koca vb.” (Deny, 1941; Korkmaz, 2017).

- Türkçede bağlacın görevini oldukça gelişmiş bağlama vasıtaları sayılan vurgu ve durakların da sağlayabildiği görülmektedir (Korkmaz, 2017).

- Türkçede zarf-fiil ve sıfat-fiil kullanımının yaygın olması, edat grubunun meydana getirilmesi ve bağlama görevinin bunlarla sağlanması, ayrıca bir yan cümle kullanılmasına gerek bırakmamaktadır (Ergin, 1993; Deny, 1941; Banguoğlu, 2000).

- Türkçede aslında bağlaç yoktur, ama şartlı birleşik cümle ve iç içe birleşik (girişik) cümle olmak üzere ki türlü birleşik cümle yapısı bulunmaktadır (Ergin, 1993).

- Dilin kullanımında bir bağlaca gerek duyulduğu zamanlarda bile bağlaç kullanımından uzak durulmasının sebebi Türkçenin kısa ifadeyi tercih eden bir dil olmasından ileri gelmektedir (Banguoğlu, 2000).

Yukarıdaki çalışmalar dikkate alındığında, Türkçede bağlaçların oluşumu ve gelişimi hakkında Deny'e (1941), Gencan'a (2001), Huber'a (2008), Korkmaz'a (2017), Ergin'e (1993) göre, Türkçenin temel yapısında bağlacın bulunmadığı, bağlaçların Türkçeye bağlaçların yabancı dillerin etkisi sonucu sonraki yüzyıllarda geçtiği yargısına ulaşılmaktadır. Hacıeminoğlu (1992) ve Banguoğlu'na (2000) göre ise bağlaçların Türkçeye yabancı dillerden geçtiği görüşü tek başına bir yeterlilik arz etmemektedir.

3. Örnekler

*"Herkes bilir **ki**, bir saat **ya** geri kalır, **yahut** ileri gider."* (Tanpınar, 2008, s. 14).

*"**Hâlbuki** güzel saatti."* (Tanpınar, 2008: 27).

*"... söyledi **ama**, unuttum."* (Karaosmanoğlu, 2016: 33).

*"Kadıncağz yine bir gün cumbada otururken bir **de** bakmış **ki**, bizim küçük hanım, iki dirhem bir çekirdek."* (Karaosmanoğlu, 2016: 34).

*"Bunun içindir **ki** kalbinin bir köşesinde bu genç adama karşı gayet gizli, fakat had bir kin taşımaktadır."* (Karaosmanoğlu, 2016: 44).

*"Düşünüyor olmasından kendisinin varlığı açık ve seçik olarak çıkıyordu. **Fakat** bu yolla insan, kendisinden başka hiçbir şeyin varlığını ispatlayamazdı."* (Anar, 2018: 45).

*"**Hâlbuki** hayatı, için için gayet karışık ve gayet gürültülüdür; ..."* (Karaosmanoğlu, 2016: 47).

*"**Ya** kendisi günlerce gider, **ya** ona günlerce gelinir"* (Karaosmanoğlu, 2016: 47).

*"Bu kız mektebini bir daha ziyaret edemezdi, **fakat** çünkü hadiseyi yeniden tahkik edecek, öğrenecekti."* (Adıvar, 2016: 55).

*"**Fakat** dahası var. **Eğer**..."* (Tanpınar, 2008: 65).

*"Öyle **ki**, başlangıçta yaptıkları yarım derecelik bir hata, onları asıl hedeften arşınlarca öteye saptırabilirdi."* (Anar, 2018: 74).

“Nihayet karanlık **ve** dar bir merdivenden onları yukarı çağırdılar **ve** o kadar tehallükle koştular **ki** merdivenden inen iki köylü kadına çarptılar.” (Adıvar, 2016: 75).

“**Gelgelelim** bu kış kıyamette kan, daha bedeni terk etmeden donmaya başlardı.” (Anar, 2018: 75).

“**Ama** dış, o eline alır almaz ufalanıverdi.” (Anar, 2018: 75).

“**Fakat** ne çare **ki**, tecessüsü tatmin eden yolların hiçbirini bilmiyordu.” (Karaosmanoğlu, 2016: 80).

“Durmadan, **hatta** çarıklarını giymeden, yalınayak kasabaya doğru tarla yollarından koşmaya başladı.” (Adıvar, 2016: 82).

“**Ne var ki** yapılması gereken ilk şeyden son derece emindi.” (Anar, 2018: 90).

“**Çünkü** onlarda gündüz vakti gözlenen bezginlik **ve** uyuşukluğun tersine, bu esnaf, geceleri sadece birkaç saat uykuyla yetinerek karıncalar gibi çalışıyordu.” (Anar, 2018: 109).

“Bir kayıkta boş kalan son yere atlayıp Galata’ya geçerken kafası **hem** umut **hem de** endişeyle doluydu.” (Anar, 2018: 125.)

“**Hâlbuki**, etrafımızdaki çember, her gün daha daralıyor; görüyorum, seziyorum”. (İlhan, 2015: 134).

“Evet, başka çare yok **ki!**” (İlhan, 2015: 135).

“**Zira**, bu mektuplarda Seniha’yı hiç değilse hayaliyle adım adım, merhale merhale takip etmek imkânını bulurdu.” (Karaosmanoğlu, 2016: 138).

“İlahiyat kitaplarına ilgisi **de** o sıralar başlamıştı.” (Anar, 2018: 141).

“O zamanlar gülmeyi o kadar çok seviyordu **ki**, sahte bir belgeyle delinin birini paşa yapabiliyor **ve** yine aynı yöntemle, stratejik önemi son derece fazla bir sınır kalesine atayabiliyor, adamları kendisine kalenin nasıl düştüğünü anlatırken **de** çatlak sesiyle kahkahalar atıyordu.” (Anar, 2018: 141).

“**Lakin**, akşam olup **da** ilk defa koca evin içinde yapayalnız kaldığını hissedemez, gözlerinden yaşlar sessizce akmaya başladı; ...” (Karaosmanoğlu, 2016: 144).

“Ne yapalım, **mademki ne** beni görmek istiyor, **ne** kızımı; ...” (Karaosmanoğlu, 2016: 144).

“**Oysa** ben kitapların dışına çıkmalı, ne kadar uzun zaman geçti.” (İlhan, 2015: 145).

“**Oysa** tetiğe basılmasıyla merminin bedene saplanması eşzamanlı değildir. **Çünkü** mermi sonsuz hızla gitmez.” (Anar, 2018: 182).

“**Sen de** gördün, sıkıldı **da**.” (İlhan, 2015: 193).

“Ayhan, ne istemediğimi biliyorum, **ama**.” (İlhan, 2015: 202).

“Biliyorsunuz, siz **de** ben **de** şimdilik katibiz. **Fakat** amcam teşkilatı kabul ettirince siz müdür muavini ben kalem şefi olacağım!” (Tanpınar, 2008: 223).

“*Mademki öyle emrediyorsunuz...*” (Tanpınar, 2008: 238).

“*Mademki düşünmüş, o hâlde bir sebebi vardır.*” (Tanpınar, 2008: 241).

“*Doğrusu o kadar sevindim ki...*” (Tanpınar, 2008: 244).

“*Ben buraya gelmezdim amma eski evde bulamadım! Çıkışlar.*” (Tanpınar, 2008: 293).

“*Hâlbuki mesele benim için büsbütün başka idi.*” (Tanpınar, 2008: 303).

4. Sonuç

1. Türkiye Türkçesinde genel olarak ad, eylem, sıfat, zarf, zamir, edat, bağlaç, ünlem olmak üzere sekiz adet kelime türü bulunmaktadır. Bu sınıflandırmayı oluştururken başvurulan herhangi bir ortak ölçüt bulunmamaktadır. Türk dilinde ad, sıfat, zamir, zarf ve eylem temel kelimeler olarak; edat, bağlaç ve ünlem ise yardımcı kelimeler olarak nitelendirilmektedir. Ayrıca yardımcı kelimeleri edatlar başlığı altında değerlendiren dilbilimciler olduğu da görülmektedir.

2. Türkçenin söz varlığı içerisinde ve cümle kuruluşunda önemli bir paya sahip olan bağlaçlar için, Türkçede önceden bulunmayıp dil içerisinde sonraki zamanlarda ortaya çıktığına dair görüşlerin benimsendiği görülmektedir. Bu kelime türü Türkçeye yerleşmeden önce Türkçenin olanaklarının, özellikle de fiilimsilerin varlığının bağlaca gereksinim bırakmayacak kadar işlevsel olduğu savunulmaktadır. Kısacası bağlacın, sözcük türü olarak Türkçenin sonraki evrelerinde ortaya çıkmış olduğu yargısına ulaşılmaktadır.

3. Bağlaç türünün Türkçede kullanımına ortam hazırlayan temel nedenler yabancı dillerden tercüme yapılmaması, diller arasında etkileşim yaşanması ve dilin işlenmeye başlanması olarak karşımıza çıkmaktadır. Tanzimat dönemi ve sonraki evrelerde yapılan dil bilgisi çalışmalarında çoğu kavramın Arapça ya da Fransızcadan tercüme edilerek kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca bu çalışmaların içerik bakımından da yabancı dillerin gramer kuralları etkisinde kalarak yazıldığı ve bu nedenle de Türkiye Türkçesinin bazı konularında daha hâlâ çözüme ulaşamamış karışıklıklara sebep olduğu ortadadır.

4. İncelenen dil bilim çalışmalarında bağlaçlar için yapılan tanımların birbirine yakın olduğu ancak dil bilimciler tarafından farklı adlandırmaların kullanıldığı görülmektedir. Adlandırmadaki farklılıkların nedeni bazı dil bilimcilerin bağlaçları edatların bir alt başlığı olarak edatların içinde değerlendirmesinden kaynaklanmaktadır. Bu durum da bağlaçların kelime türü olarak edatlardan ayrılamaması hususunda ve Türk dili gramerinde bağlaçların kelime türleri arasındaki yerinin belirlenmesinde bir karışıklık meydana getirmektedir.

5. Çalışmada adı geçen birtakım dil bilimcilere göre yardımcı kelimeler olarak adlandırılan bağlaçlar ve edatlar cümle içerisinde tek başına bir soruya cevap verememe ve cümle ögesi niteliği taşıyamama gibi özelliklerinden dolayı

birbirine benzetilmektedir. İncelenen çalışmalarda ise Türk dili gramerinde bu iki terim arasındaki farklılığı ortaya koyan özelliklerin çok daha fazla olduğu görülmektedir. Bu nedenle bu iki kelime türünün birbirinden bağımsız olarak ele alınması, incelenmesi ve değerlendirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Adalı, O. (2004). *Türkiye Türkçesinde Biçimbirimler*, 2. bs. Papatya Yayınları, İstanbul.
- Adivar, H. E. (2016). *Vurun Kahpeye*, 16. bs. Can Sanat Yayınları İstanbul.
- Akın, L. (2004). *Türkiye Türkçesinde Bağlaçlar*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul, İstanbul Üniversitesi.
- Anar, İ. O. (2018), *Puslu Kıtalar Atlası*, 61. bs. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Atabay, N. vd. (1983). *Sözcük Türleri* (haz. Doğan Aksan), TDK Yayınları, Ankara.
- Aksan, D. (2009). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, TDK Yayınları, Ankara.
- Banguoğlu, T. (1940). *Anahatlarla Türk Grameri*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Banguoğlu, T. (2000). *Türkçenin Grameri*, TDK Yayınları, Ankara.
- Baydar, T. (2016). “Ünlem Üzerine”, *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 4(7), s.127-151.
- Berkil, Ö. S. (2003). *Türkmen Türkçesindeki Edatlarla Türkiye Türkçesindeki Edatların Karşılaştırmalı Analizi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli, Pamukkale Üniversitesi.
- Bilgegil, M. K.(1984). *Türkçe Dilbilgisi*, 3. bs. Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Bilgin, M. (2002). *Anlamdan Anlatıma Türkçemiz*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Delice, H. İ. (2012). *Sözcük Türleri*, Asitan Kitabevi, Sivas.
- Deny, J. (1941). *Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi)*, (çev. A U. Elöve), Maarif Matbaası, İstanbul.
- Ediskun, H. (1999). *Türk Dilbilgisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Emre, A. C. (1945), *Türk Dilbilgisi*, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul.
- Ergin, M. (1993). *Türk Dil Bilgisi*, 5. bs. Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- Ergin, M. (1995). *Türk Dili*, Bayrak/basım/yayım/tanıtım, İstanbul.
- Eker, S. (2010), *Çağdaş Türk Dili*, 6. bs. Grafiker Yayınları, Ankara.
- Gencan, T. N. (2001), *Dilbilgisi*, TDK Yayınları, İstanbul.
- Gülensoy, T. (2000), *Türkçe El Kitabı*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Güneş, S. (1999), *Türk Dili ve Anlatım Bilgisi*, Dokuz Eylül Üniversitesi. Rektörlük Matbaası, İzmir.
- Hacıeminoğlu, N. (1992). *Türk Dilinde Edatlar*, MEB Yayınları, İstanbul.
- Hengirmen, M. (1998), *Türkçe Dilbilgisi*. 3. bs. Engin Yayınevi, Ankara.
- Huber, E. (2008), *Dilbilime Giriş*, Multilingual Yabancı Dil Yayınları, İstanbul.
- İlhan, A. (2015), *Sokaktaki Adam*, 5. bs. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Karaağaç, G. (2012). *Türkçenin Dil Bilgisi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Karahan, L.(2013). *Türkçede Söz Dizimi*. 19. bs. Akçağ Yayınları, Ankara.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (2016). *Kıralık Konak*. 55. bs. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Karaşin, H. (2008). “Bağlaç Görevinde Kullanılan Ya’nın Anlamsal İşlevleri”. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (14), s. 215-227.
- Koç, K. & Doğan, O. (2004). *Kazak Türkçesi Grameri*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Korkmaz, Z. (2003). *Gramer Terimleri Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara.
- Korkmaz, Z. (2017). *Türkiye Türkçesinin Grameri (Şekil Bilgisi)*, TDK Yayınları, Ankara.
- MEB (1995). *Örnekleriyle Türkçe Sözlük*, MEB Yayınları, Ankara.
- Mehmedoğlu, A. (2006). *Türkiye Türkçesinde Cümle Öğelerine Yeni bir Bakış*, Değişim Yayınları, Sakarya.

- Tanpınar, A. H. (2008). *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*. 13. bs. Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Tiken, K. (2004). *Eski Türkiye Türkçesinde Edatlar, Bağlaçlar, Ünlemler ve Zarf Fiiller*, TDK Yayınları, Ankara.
- TDK (1998). *Türkçe Sözlük*, 9. bs. TDK Yayınları, Ankara.
- Topaloğlu, A. (1989). *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Üstünova, K. (2006). "Ama'nın İşlevleri", *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (10), s. 79-92.
- Vardar, B. (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Yabancı Dil Yayınları, İstanbul.
- Yavuz, S. (2010). *Türkiye Türkçesi Ağzlarında Bağlaçlar*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Elazığ, Fırat Üniversitesi.